

Folkuniversitetet stiftelsen kursverksamheten vid
Göteborgs universitet (Org.nr. 8572006313)
stig-olov.blixt@folkuniversitetet.se

2023-10-04
Dnr SI 2022:8458

Beslut

efter kvalitetsgranskning av
undervisningen i källkritiskt förhållningssätt
– fokus gymnasieskolan
vid Folkuniversitetets gymnasium i Trollhättan
med Folkuniversitetet stiftelsen vid
Göteborgs universitet som huvudman

Inledning

Skolinspektionen har med stöd i 26 kap. 19–20 § skollagen (2010:800) genomfört en tematisk kvalitetsgranskning på Folkuniversitetets gymnasium i Trollhättan avseende verksamhetens kvalitet inom undervisningen i källkritiskt förhållningssätt – fokus gymnasieskolan. Syftet med denna kvalitetsgranskning är att granska kvaliteten i de utvalda skolornas undervisning i källkritiskt förhållningssätt till digitala och andra källor, med fokus på gymnasieskolan. I granskningen omfattar begreppet källkritiskt förhållningssätt både källkritik, källtillit och informationssökning. Granskningen syftar till att besvara frågan:

I vilken utsträckning främjar undervisningen elevernas förmåga att söka och värdera information samt använda såväl digitala som andra källor?

Kvalitetsgranskningen omfattar 30 gymnasieskolor hos både offentliga och enskilda huvudmän. Urvalet omfattar en variation av skolor avseende geografisk spridning och storlek. Granskningen har genomförts av undervisningen i år 1 och 2 vid både yrkesprogram och högskoleförberedande program i ämnena engelska, historia, naturkunskap (alternativt biologi, fysik, kemi), religionskunskap, samhällskunskap och svenska/svenska som andraspråk. Vid sidan av beslut till de granskade skolorna kommer även en övergripande rapport publiceras våren 2024.

Granskningen genomfördes 29 och 31 augusti 2023 av utredarna Arne Hellmark och Therése Tuneck.

Läsanvisning

Bedömningen görs i förhållande till de kvalitetskriterier Skolinspektionen tagit fram i granskningen inom det granskade området vilket beskrivs i bilaga 1. I denna bilaga finns också beskrivet hur granskningen har genomförts. Granskningens författaringsstöd återfinns i bilaga 2. På varje område bedöms om verksamheten uppfyller framtagna kvalitetskriterier i hög utsträckning, i flera delar men utvecklingsområden finns eller i låg utsträckning. Om en verksamhet bedöms uppfylla kvalitetskriterierna i låg utsträckning eller i flera delar anger Skolinspektionen att utvecklingsarbeten behöver inledas och visar på inom vilka punkter. En skriftlig redovisning av åtgärder begärs också av skolan. Om en verksamhet bedöms uppfylla kriterierna i hög utsträckning begär inte Skolinspektionen motsvarande redovisning men kan lämna framåtsyftande kommentarer.

Fakta om verksamheten

Folkuniversitetets gymnasium i Trollhättan bedrivs undervisning inom gymnasieprogrammen Samhällsvetenskapsprogrammet, Ekonomiprogrammet och Estetiska programmet. Vid enheten får cirka 340 elever sin utbildning. Enheten leds av en rektor och huvudman är Folkuniversitetet stiftelsen vid Göteborgs universitet.

Beslut:

Undervisning för att främja elevernas förmåga att söka och värdera information samt använda digitala och andra källor

Skolinspektionen bedömer att framtagna kvalitetskriterier uppfylls vid Folkuniversitetets gymnasium i Trollhättan i följande utsträckning:

Utifrån framtagna kvalitetskriterier har Skolinspektionens utredning inte visat annat än att verksamheten inom de granskade områdena fungerar väl.

Skolinspektionen har därför inte identifierat något utvecklingsområde. Granskningen avslutas härmed.

Skolinspektionens bedömningar

Nedan redovisas Skolinspektionens bedömningar.

Undervisning för att främja elevernas förmåga att söka och värdera information samt använda digitala och andra källor

Kvalitetsgranskningen syftar till att granska i vilken utsträckning undervisningen främjar elevernas förmåga att söka och värdera information samt använda såväl digitala som andra källor.

Det innefattar en granskning av hur lärarna arbetar för att utveckla och anpassa undervisningen till en föränderlig samhälls- och teknikutveckling samt till elevernas vardag. Samarbetet mellan lärare och skolbibliotekens personal har en viktig roll att fylla i det.

Granskningen innefattar också om ett källkritiskt förhållningssätt och metod ständigt är levande/närvarande i undervisningen genom både teoretiska resonemang och praktiska exempel. Detta innefattar prövningar av trovärdighet och relevans av både information och olika källor. Det gäller såväl text som bild, rörlig bild och ljud samt de plattformar som eleverna använder sig av.

Till sist innefattar granskningen hur eleverna får möjlighet att omsätta, utveckla och befästa sina källkritiska förmågor och förhållningssätt samt hur lärarna leder och stöttar elevernas utveckling av källkritiska förmågor.

Skolinspektionen bedömer följande: Undervisningen främjar elevernas förmåga att söka och värdera information samt använda digitala som andra källor *i hög utsträckning*.

Skolinspektionens granskning visar att undervisningen i källkritiskt förhållningssätt är upplagd i enlighet med vad Skolinspektionens kriterier för hög kvalitet och genomsyrar verksamheten i alla led.

Granskningen visar att lärarna strävar efter att hålla undervisningen för källkritiskt förhållningssätt uppdaterad. Under ledning av rektor och förstelärare med särskilt uppdrag för att utveckla undervisningen i källkritik håller sig lärarna uppdaterade kring utveckling som är relevant i relation till undervisningen i källkritiskt förhållningssätt. I granskningen framkommer även att lärarna på ett systematiskt sätt samarbetar med varandra för att utveckla undervisningen i källkritiskt förhållningssätt. Skolan saknar bibliotekspersonal, men har inlett ett samarbete med biblio-

tekspersonal på Högskolan i Väst för att utveckla undervisningen och elevernas förmågor gällande informationssökning genom att ta del av bibliotekspersonalens sakkunskap inom området.

Undervisningen på Folkuniversitetets gymnasium i Trollhättan genomsyras av ett vetenskapligt förhållningssätt, där källkritisk teori och metod är ständigt närvarande, genom både teoretiska genomgångar och praktiska övningar. Lärarna i de gymnasiegemensamma ämnena integrerar kontinuerligt det källkritiska förhållningssättet i undervisningen. Undervisningen tar upp delar om informationssökning och aspekter genom teoretiska resonemang och praktiska tillvägagångssätt relaterat till detta. Rektorn och lärarna har tagit fram nya och utvecklade arbetssätt för att utveckla undervisningen undervisning i informationssökning, som implementeras under höstterminen 2023.

Granskningen visar att lärarna på Folkuniversitetets gymnasium i Trollhättan ger ledning och stöttar eleverna i deras utveckling av ett källkritiskt förhållningssätt. Det sker genom moment som omfattar olika sorters källor och genomtänkta frågor att undersöka, reflektera över samt pröva resonemang kring. Lärarna stöttar och utmanar eleverna i deras bedömningar och slutsatser samt ger formativ återkoppling på elevernas användande av ett källkritiskt förhållningssätt.

Samarbete för att utveckla undervisningen inom källkritiskt förhållningssätt

Granskningen visar att lärarna samarbetar med varandra för att utveckla undervisningen i källkritiskt förhållningssätt. Granskningen visar också att lärarna strävar efter att hålla undervisningen uppdaterad, i frågor som rör källkritik och även i relation till den tekniska utvecklingen. Skolenheten kommer dessutom att inleda ett samarbete med bibliotekspersonal på Högskolan i Väst.

Samarbete i frågor som rör källkritiskt förhållningssätt

I granskningen framkommer att lärarna på ett systematiskt sätt samarbetar med varandra för att utveckla undervisningen i källkritiskt förhållningssätt. Folkuniversitetets gymnasium i Trollhättan har sedan ett par år tillbaka haft undervisning i källkritiskt förhållningssätt som ett prioriterat utvecklingsområde. Förstelärare har haft ett särskilt uppdrag för att på ett systematiskt sätt utveckla och inleda ett samarbete mellan lärarna gällande undervisningen inom området. Lärarna på skolan har, tillsammans med rektorn, genomfört en kartläggning av elevernas källkritiska förmågor. De kartlade även undervisningen genom att undersöka när, i vilka kurser och på vilket sätt eleverna tog del av undervisning i källkritiskt förhållningssätt under sin utbildning på skolenheten. Lärarna och rektorn beskriver att målet med

kartläggningen har varit att i högre grad förbereda eleverna inför studier på högskolenivå, vilket har resulterat i en utveckling av vetenskapligt förhållningssätt som utgångspunkt för undervisningen. Det gäller både för undervisningen generellt såväl som för undervisningen i källkritiskt förhållningssätt mer specifikt. Arbetet har mynnat ut i en skolövergripande plan och samarbete mellan lärarna för att skapa en progression i undervisningen i källkritik under gymnasietiden och öka elevernas källkritiska förmåga. Arbetet har inneburit att lärarna fått kännedom om när deras kollegor i andra kurser och ämnen bedriver undervisning för källkritik. Det har fått till sin följd att lärarna har fått ökade möjligheter till att fördjupa undervisningen av källkritiken, utifrån respektive ämnes specifika ämnesstoff och vetenskapliga traditioner. I respektive ämne och kurs bygger undervisning vidare på och fördjupar det som skett i kurserna som eleverna tidigare studerat. En lärare i svenska beskriver exempelvis att hen vet att historieläraren tidigare har grundlagt en förståelse för de källkritiska begreppen hos eleverna, vilket öppnar för svenskläraren att fördjupa dess specifika applicering inom svenskämnet. Arbetet har även inneburit att lärarna på skolan har tagit fram stöddokument för källkritikundervisningen, riktat till både lärare och elever. Skolan har nu skolgemensamma riktlinjer för undervisning för källkritiskt förhållningssätt, gemensam begreppsapparat och rutiner för källhantering genom referatsystem samt gemensamma vägledningar till eleverna i form av checklistor och lathundar. Att samarbetet har fått genomslag i undervisningen är synligt genom att eleverna beskriver att de ser ett gemensamt förhållningssätt hos lärarna. Eleverna beskriver de upplever att det finns ett övergripande och gemensamt arbetssätt på skolan gällande källkritik samt att undervisningen knyter an, bygger vidare och fördjupar undervisningen i källkritik från andra kurser. Eleverna möter en samlad bild av undervisning för källkritik, där de olika kurserna knyter an till varandra samtidigt som kurserna tar sig an källkritiken utifrån respektive ämnes särart.

Utveckling av undervisningen i källkritiskt förhållningssätt

Granskningen visar att lärarna strävar efter att hålla undervisningen uppdaterad, med stöd av varandra och rektorn. Folkuniversitetets gymnasium i Trollhättan saknar en skolbibliotekarie men har nyligen inlett ett samarbete med bibliotekspersonalen vid Högskolan i Väst. Genom förstelärarens arbete för att utveckla undervisningen i källkritik och lärarnas samarbete sinsemellan håller lärarna sig uppdaterade om teknikutvecklingen och utvecklar undervisningen i källkritik i relation till det. Lärarna har kännedom om aktuella frågor som rör den tekniska utvecklingen i relation till information och källor. Lärarna håller sig uppdaterade till exempel om utvecklingen av sociala medier, AI-genererad text och bild, deepfake, manipulerade bilder, falska nyheter, faktaresistens och konspirationsteorier som sprids på nätet. Lärarna uppdaterar undervisningen utifrån den aktuella kunskapen och väver in det i undervisningen. På uppdrag från rektorn började lärarna exempelvis involvera AI i undervisningen under våren 2023, vilket kommer följas upp med en studiedag som fokuserar på området under tidig höst 2023. Lärarna tar del av elevernas digitala

vardag genom samtal med dem. Det sker såväl informellt som i samtal i undervisningen. Samtalen involverar exempelvis den information som eleverna tar del av på sina sociala medier.

Nästa steg i att utveckla arbetet med källkritik på skolenheten har fokus på att informationssökning. Rektorn och försteläraren har därför tagit fram en plan för detta och inlett ett samarbete med bibliotekspersonal på Högskolan i Väst.

Källkritiken är ständigt närvarande i undervisningen och involverar olika källor och uttryckssätt

I granskningen framkommer att ett källkritiskt förhållningssätt och metod är ständigt närvarande och levande i undervisningen, både teoretiska genomgångar och praktiska övningar. Undervisningen involverar prövningen av trovärdigheten och relevansen hos olika typer av källor samt innefattar text, bild, rörlig bild och ljud. Undervisningen tar till viss del upp informationssökning och delar av teoretiska resonemang och praktiska tillvägagångssätt relaterat till detta.

Källkritiskt förhållningssätt i undervisningen

Undervisningen på Folkuniversitetets gymnasium i Trollhättan genomsyras av ett källkritiskt förhållningssätt. Lärarna integrerar löpande det källkritiska förhållningssättet i alla gymnasiegemensamma ämnen och kontinuerligt i undervisningen. Alla intervjuade lärare beskriver hur källkritiken löper som en röd tråd genom deras undervisning och eleverna uttrycker att källkritiken är en naturlig del av undervisningen. Lärarna, eleverna och rektorn beskriver att ett källkritiskt förhållningssätt är levande i alla ämnen, från språkämnen till samhällsorienterande och vidare även i de naturvetenskapliga ämnena. Undervisningen i källkritik introduceras och fördjupas i arbetsområden som har fokus på det källkritiska förhållningssättet men återkommer också löpande i övriga arbetsuppgifter och -områden.

Lärarna åskådliggör behovet av ett källkritiskt förhållningssätt för eleverna. Undervisningen tar upp aktuella frågor, tankeväckande exempel och kontroversiella frågor. De knyts an till källkritiska resonemang samt metoder för granskning och värdering. Det sker dessutom på ett sätt som ligger nära och knyter an till elevernas vardag och intressen. Utöver det har lärarna och eleverna arbetat med material om vinklade nyheter, exempelvis med övningar från Svenska Medierådet i vilken Sverige påstås ha invaderats av tvättbjörnar. Undervisningen har även tagit upp manipulerade bilder. Lärarna och eleverna har exempelvis arbetat med att granska deepfakematerial som påstås komma från världsledare. Eleverna får även ta del av källkritiska övningar i relation till andra områden som de tycker är relevanta och intressanta, som exempelvis Andrew Tate, Free Britney Spears-konspirationsteorier, kriget i Ukraina och covid. I grundskolan kunde källkritik kännas repetitivt och tråkig.

kigt, beskriver eleverna. Även om källkritik fortfarande kan vara repetitivt och kännas mindre relevant, som vid uppgifter där eleverna ska svara på oavancerade frågor kring nyhetsartiklar i etablerad media, beskriver eleverna att lärarna på Folkuniversitetets gymnasium i Trollhättan har utvecklat elevernas förståelse för källkritik på ett sätt som gör att det känns riktigt roligt att syssla med. De flesta uppgifter som rör källkritik har varit avancerade, riktade mot ett material som eleverna tycker är relevant och intressant. Det har gjort undervisningen för källkritiskt förhållningssätt givande, beskriver eleverna. Det gäller särskilt när eleverna själva får inflytande över vilka frågor och material som de får tillämpa källkritiken på och/eller att lärarna lyfter in komplexa och engagerande fenomen som eleverna och lärarna granskar och värderar. Lärarna lyckas dessutom med att relatera källkritisk värdering till elevernas vardag i olika digitala världar.

Prövningar av trovärdighet och relevans

Undervisningen innefattar teoretiska resonemang om hur olika argument, perspektiv och åsikter tar sig uttryck i olika källor samt ett praktiskt förevisande av hur granskning och värdering kan genomföras. Undervisningen präglas av ett vetenskapligt förhållningssätt och metod som möjliggör ett utvecklat teoretiskt resonemang gällande källkritik. Lärarna tar upp teoretiska begrepp vilka förankras i respektive ämnes specifika vetenskapliga traditioner, förhållningssätt och metoder. Undervisningen innehåller tolkningar, granskningar och värderingar av information, vilket dessutom sker på ett utvecklat sätt. Eleverna och lärarna beskriver att undervisningen innehåller begrepp och metoder inom källkritisk teori som trovärdighet, tendens, tid, äkthet, första- respektive andrahandskälla och pålitlighet. Dessutom innehåller undervisningen prövning av källors relevans.

Undervisningen innehåller prövningar av källors trovärdighet, applicerat på aktuella och relevanta frågor, som syftar till att eleverna ska utveckla förmåga att kritiskt granska och värdera. Det görs genom att undervisningen aktualiserar källkritiska aspekter så som vem som står bakom informationen, i vems intresse informationen har tillkommit samt hur rimlig informationen är i förhållande till det som man redan vet inom ämnet. Lärarna på Folkuniversitetets gymnasium i Trollhättan undervisar inte bara om källkritik utifrån ett vetenskapligt och teoretiskt förhållningssätt. De visar även eleverna hur källkritisk granskning och värdering kan genomföras. Lärarna ger därmed eleverna metoder för att själva kunna agera källkritiskt. Undervisningen innehåller även mer riktade insatser gällande trovärdighet, till exempel om desinformation, falska nyheter samt vinklad information utifrån ideologiska eller andra faktorer. Exempelvis observerade Skolinspektionen en lektion där eleverna fick läsa flera olika texter om energidryck, ett ämne som finns i elevernas vardag och dessutom i fysisk form i klassrummet, som publicerats vid olika tidpunkter, med olika avsändare och i olika intressen. Eleverna skulle källkritiskt granska de olika källorna, för att utifrån dem skriva en egen artikel om energidryck. Läraren re-

sonerade med eleverna kring bedömningar utifrån begrepp som trovärdighet, tendens, oberoende och tid. Dessutom lyfte läraren in relevansbegreppet, genom att resonera med eleverna kring att källor som brister i aspekter som trovärdighet, ändå kan användas beroende på vad syftet med en text eller uppgift är. Lärarna har belyst hur konspirationsteorier får spridning och gått igenom vilka källkritiska principer som frångåtts för att konspirationsteorier ska kunna utvecklas. Lärarna förevisar även hur eleverna kan tolka en text med politisk tendens, genom att peka på och plocka fram specifika ord som är behäftade med politiskt-ideologiska dimensioner och genomfört jämförande analyser mellan olika texter med skiftande politiska tendenser. Lärarna och eleverna beskriver hur läraren i detalj förevisar vilka ord som de kan vara uppmärksamma på samt visar hur politisk intention kan tolkas genom dem. Eleverna nämner ordet "proletariatet" med dess politiska konnotationer som ett konkret exempel. I flera uppgifter har lärarna plockat in aktuella frågor för att pröva trovärdigheten och relevansen i källor och information. Utöver ovan nämnda exempel om energidryck tar eleverna och lärarna exempelvis bevakningen av koranbränningar, där läraren visat hur olika hemsidor med skiftande avsändare har vinklat fenomenet på olika vis. Lärarna kan vidare visa hur falska nyheter ser ut och även visa hur eleverna kan göra för att granska information, exempelvis genom att dubbelkolla informationen gentemot andra källor. Undervisningen har även tagit upp begreppet faktaresistens. Lärarna har resonerat tillsammans med eleverna kring att faktaresistens innebär att personer tolkar ny information utifrån sin redan etablerade världsbild, vilket innebär att personer har högre resistens gentemot sådan information som talar emot världsbilden.

Lärarna ger eleverna metoder för att källkritiskt granska informationen som eleverna tar del av i sina digitala världar. Det sker dels genom allmän källkritisk teori och metod, så som att dubbelkolla och verifiera information som eleverna tar del av på exempelvis TikTok med information från pålitliga källor. Det sker dels genom att lärarna uppmanar och visar eleverna hur de kan använda sig av sina ämneskunskaper för att granska och värdera information eleverna tar del av via sociala medier, exempelvis avancerade deepfakeklipp.

Undervisningen innehåller även moment där eleverna själva får producera vinklade texter och öva på att ta fram och bemöta argument i diskussioner under ledning av lärarna. Diskussionsövningarna innebär dessutom att eleverna får tilldelade åsikter att argumentera för, snarare än att argumentera utifrån sina egna ställningstaganden. Undervisningen innehåller även olika källor som används utifrån ett källkritiskt perspektiv. Exempelvis används källor så som läroböcker, tidningar, nyhets- och debattartiklar med politisk tendens, sociala medier så som klipp på TikTok, deepfake och AI-producerat material i text, bild och video. Utöver det innefattar undervisningen bildkällor, däribland manipulerade, historiska texter, däribland gamla lagar och rättsfall, skönlitteratur och ljudklipp såsom avsnitt av Sommar i P1.

Informationssökning i olika källor

Undervisningen tar upp informationssökning i olika källor genom praktiskt tillvägagångssätt och teoretiskt resonemang i relation till informationssökning. Lärarna beskriver att de har tagit upp hur sökmotorer fungerar och hur de sorterar information för elever i år 1 vilket även några av de intervjuade eleverna uppger men andra elever inte känner igen. Lärarna har i samband med det även poängterat vikten av att vara kritiskt värderande till de resultat som sökmotorer visar upp. Eleverna har dock inte tagit del av undervisning som tar upp informationssökning i databaser, exempelvis för vetenskapliga tidskrifter eller biblioteksdata-baser. De flesta eleverna har kännedom om hur digitala sökmotorer och sociala medier sorterar och värderar information, men beskriver att undervisningen inte tagit upp det. Någon elev beskriver svårigheter med att sovra i informationen som sökmotorer tar fram och upplever att hen lämnas ensam i arbetet med att söka information. I de kurser som använder fysiska läroböcker har lärarna gått igenom hur eleverna söker information i böckerna, exempelvis genom att förevisa innehållsförteckning och register. Rektorn berättar att eleverna inte har fått ta del av genomgångar i informationssökningar från bibliotekspersonal men att det finns en plan för att det ska ske.

Lärare och rektorn beskriver att de har identifierat behovet av att utveckla undervisningen gällande informationssökning. Det gäller både genomgångar såväl som stöttning till elevernas i deras tillämpning. För att möta detta behov har skolenheten inlett ett samarbete med Högskolan i Väst med fokus på informationssökning, för att eleverna ska ta del av information om sökningar i databaser. Dessutom har försteläraren, tillsammans med rektorn och lärarkollegiet, tagit fram riktlinjer för och stöd i undervisningen, riktat mot lärare såväl som elever, som syftar till att utveckla undervisningen inom informationssökning. Det kommer att implementeras under hösten 2023. Skolinspektionen har tagit del av planen för att utveckla undervisningen för källkritik inom informationssökning. Den innefattar aspekter som rör hur eleverna kan göra riktade och begränsade sökningar samt navigera och sovra i information på internet. Planen är uppdaterad och förankrad i digitala sökmotorers specifika utformning. Dessutom innefattar planen att undervisningen ska ta upp hur digitala sökmotorers sortering av information påverkar utfall av informationssökning i olika källor.

Lärarna ger eleverna stöttning i användningen av det källkritiska förhållningssättet

Granskningen visar att lärarna på Folkuniversitetets gymnasium i Trollhättan ger ledning och stöttar elevernas utveckling av ett källkritiskt förhållningssätt. Det sker bland annat genom moment som omfattar olika sorters källor och genomtänkta frågor att undersöka, reflektera över samt pröva resonemang kring. Lärarna stöttar

och utmanar eleverna i deras bedömningar och slutsatser samt ger återkoppling på elevernas användande av ett källkritiskt förhållningssätt.

Källkritiskt förhållningssätt i elevernas uppgifter

Lärarna på Folkuniversitetets gymnasium i Trollhättan utformar uppgifter där eleverna själva får tillämpa ett källkritiskt förhållningssätt. Undervisningen för källkritiskt förhållningssätt är upplagd för att eleverna ska tränas i källkritisk granskning och värdering. Källkritiken utgör ofta en stor del av elevernas uppgifter. Eleverna och lärarna beskriver att alla större uppgifter innefattar källkritiska moment och att det även förekommer i mindre uppgifter. Efter genomgångar om källkritik, visar läraren hur granskning och värdering kan gå till, ibland tillsammans med eleverna, varpå eleverna själva får tillämpa de källkritiska förmågor som läraren gått igenom. Uppgifterna innefattar olika sorters källor och olika verktyg för att granska och värdera information. Eleverna får även tillämpa ett källkritiskt förhållningssätt gentemot den mångfald av källtyper som undervisningen på skolenheten innehåller.

De källkritiska uppgifterna bygger på en nulägesbild av elevernas kapacitet inom området. Uppgifternas svårighetsgrad och elevernas självständighet gällande sökning, granskning och värdering av källor och information ökar dessutom över tid. Genom skolans kartläggning, där de kartlagt vilka kurser som klasser går igenom under gymnasietiden, har rektorn och lärarna planerat för ökad svårighetsgrad samt ökad självständighet i elevernas uppgifter. Eleverna beskriver att de inledningsvis på gymnasiet hade fördjupande moment gällande källkritik och att uppgifterna därefter har blivit mer avancerade samt att deras självständighet och ansvar i sökningar, granskningar och värderingar av källor och information har ökat.

Aktivt stöd och stödstrukturer för att agera källkritiskt

Lärarna skapar stödstrukturer för att eleverna ska kunna använda ett källkritiskt förhållningssätt. Genom skolans gemensamma arbetssätt och plan för att öka elevernas källkritiska tillämpning har lärare och elever tillgång till checklistor och lat-hundar för hur källkritisk granskning kan genomföras. Eleverna har tillgång till bilder från lärarnas genomgångar av källkritisk teori och metod, instruktioner till hur de kan genomföra källkritisk värdering och granskning, strategier för prövning av källors trovärdighet och pålitlighet och modeller för att förhålla sig kritiska till information. Stöddokumentet är kända av lärare och elever och används i undervisningen. Eleverna beskriver att det är hjälpsamt för deras källkritiska förmåga att såväl få tillgång till stöddokumentet under tiden de arbetar med källkritiska uppgifter som att få möjlighet att repetera informationen som finns i stöddokumentet.

Lärarna stöttar även eleverna genom att peka på och ge pålitliga och/eller användbara källor, snarare än att låta eleverna helt fritt söka fram egna källor och information. Även denna stödstruktur innefattar en progression över tid under gymnasiet, där elevernas självständighet ökar i att söka egna källor och information. Genom

kartläggningen av elevernas förmågor på skolan, har lärarna konstaterat att eleverna behöver stöttning när det gäller att fritt söka information på internet.

Återkoppling kring källkritiska ställningstaganden

Lärarna följer upp och ger återkoppling till eleverna kring deras tillämpning av ett källkritiskt förhållningssätt. Lärarna följer upp och ger formativ återkoppling kring hur eleverna har använt och granskat källorna samt hur eleverna kan utveckla sin tillämpning framöver. Återkopplingen sker efter att elever lämnat in uppgifter som innefattar källkritisk granskning och värdering, men det sker även under tiden som de arbetar med uppgifter. Vidare sker återkopplingen löpande i undervisningen genom samtal mellan lärare och elever, då lärarna följer upp, återkopplar, vägleder och utmanar eleverna gällande de källkritiska överväganden som eleverna gör. Detta uppger eleverna och lärarna samt kunde observeras av Skolinspektionen vid besöket. Eleverna uppger dock att det finns skillnader mellan lärare i vilken utsträckning som återkopplingen innefattar formativ återkoppling kring deras användning av källor. De beskriver vidare att vissa lärare är hårdare och ger mer utförlig återkoppling än andra.

Skolinspektionen har inte identifierat något utvecklingsområde inom bedömningsområdet och avslutar därmed granskningen.

På Skolinspektionens vägnar

X Maria Larsson

Maria Larsson
Beslutsfattare
Signerat av: Maria Larsson

X Arne Hellmark

Arne Hellmark
Utredare/föredragande
Signerat av: Arne Hellmark

I den slutgiltiga handläggningen av ärendet har även utredare Therése Tunek deltagit.

Bilaga 1: Underlag för bedömning tematisk kvalitetsgranskning

Vid granskningsbesöket inhämtas information om såväl styrkor som utvecklingsområden inom verksamheten. Värderingarna i detta beslut grundar sig på:

- två lektionsobservationer
- en gruppintervju med elever
- en gruppintervju med lärare
- en intervju med rektor.

Innan beslut har fattats har huvudmannen fått ta del av Skolinspektionens protokoll från besöket för faktakontroll.

Kvalitetsgranskningen omfattar 30 gymnasieskolor hos både offentliga såväl som enskilda huvudmän. Urvalet omfattar en variation av skolor med avseende på geografisk spridning och storlek. Granskningen har genomförts av undervisningen i år 1 och 2 vid både yrkesförberedande och högskoleförberedande program i ämnena engelska, historia, naturkunskap (alternativt biologi, fysik, kemi), religionskunskap, samhällskunskap och svenska/svenska som andraspråk. Vid sidan av beslut till de granskade skolenheterna kommer även en övergripande rapport publiceras till våren 2024.

Bedömningsområden

Som underlag för bedömningarna har Skolinspektionens utredare använt sig av framtagna kvalitetskriterier, vilka är utformade i enlighet med forskning och beprövad erfarenhet.

Inom respektive område granskas följande:

Bedömningsområde 1: Samarbete för att utveckla undervisningen om källkritik

I området granskas hur lärarna utvecklar undervisningen och håller sig uppdaterade i förhållande till en föränderlig samhälls- och teknikutveckling samt till elevernas vardag. Inom detta område är även samarbetet mellan lärare och med skolbibliotekens personal en viktig del för att utveckla skolans arbete och bidra till elevernas källkritiska förhållningssätt samt ge dem möjlighet att tillägna sig konkreta metoder för till exempel informationssökning. Lärarna behöver kunskap för att kunna undervisa eleverna om var och hur de hittar tillförlitliga källor samt balanserad information genom det som kallas sökkritik och källtillit. Lärarna behöver hålla sig uppdaterade så att undervisningen även kan innehålla moment om hur teknik och algoritmer påverkar källor och handlingar samt om hur den digitala tekniken utvecklas. I detta är en viktig del även de plattformar och forum

som eleverna får information från, vilket gör att lärarna behöver hålla sig uppdaterade även kring hur dessa sorterar och visar information.

Bedömningsområde 2 Källkritiken är ständigt närvarande i undervisningen och involverar olika källor och uttryckssätt

Området handlar om huruvida lärarna återkommande genomför undervisning om källkritiskt förhållningssätt i undervisningen. Forskningen visar att kombinationen av kunskapen inom ett ämne och dess vetenskapliga grund och förhållningssätt tillsammans med konkreta metoder för källkritiskt granskning och värderande är särskilt viktigt. Det är därför viktigt att lärarna kontinuerligt integrerar undervisningsmoment om kritiskt tänkande och ett källkritiskt förhållningssätt i respektive ämne.

Det är viktigt att undervisningen innehåller både teoretiska genomgångar och praktiska övningar av källkritiskt förhållningssätt och metod, och att dessa är ständigt levande/närvarande i undervisningen. Läraren behöver presentera olika källkritiska metoder som är relevanta utifrån ämnets vetenskapliga grund samt ge eleverna en möjlighet att reflektera över hur olika digitala källor och informationsflöden kan värderas utifrån olika vetenskapliga traditioner och metoder. Det är således av vikt att undervisningen involverar såväl text som bild, rörlig bild och ljud, samt de plattformar som eleverna använder sig av.

Bedömningsområde 3: Eleverna får stöttning i användningen av källkritiskt förhållningssätt

I området granskas hur lärarna ger eleverna möjlighet att omsätta, utveckla och befästa sina källkritiska förmågor och förhållningssätt. För att utveckla elevernas källkritiska förhållningssätt är det viktigt att lärarna tar ansvar för och leder eleverna genom att medvetet skapa uppgifter med ett väl valt innehåll och med genomtänkta frågor som eleverna ska undersöka. Lärarens ledning och stöttning bör även innebära att eleverna får stöd och konstruktiv, åldersanpassad feedback för att utveckla ett källkritiskt förhållningssätt i förhållande till både digitala och tryckta källor. En annan viktig aspekt är att eleverna ges stödstrukturer, till exempel tydliga instruktioner för hur de ska arbeta eller modeller för hur saker ska presenteras, men de kan också utgöras av vägledning från läraren i konkreta situationer, exempelvis stöd i form av ändamålsenliga och genomtänkta frågor. Allteftersom kunskapen och förmågorna utvecklas över tid finns det möjlighet att minska stödstrukturernas omfattning samtidigt som uppgifterna bör stötta en progression och ge eleverna möjlighet att lära sig använda olika typer av källor samt lär sig deras styrkor och brister.

Det är viktigt att läraren utmanar eleverna att tänka utanför ramarna och ifrågasätta deras antaganden om den information de tar del av och som de undersöker samt producerar inom undervisningen. Uppgifterna bör även omfatta

källkritiska tillvägagångssätt i olika typer av digitala verktyg, olika typer av källor och former av uttryck och ge eleverna möjlighet att arbeta mer fritt med undersökande uppgifter.

Mer information om kvalitetsgranskningen finns på Skolinspektionens hemsida:

[Undervisningen i källkritiskt förhållningssätt – fokus gymnasieskolan \(skolinspektionen.se\)](https://www.skolinspektionen.se/undervisningen-i-kallkritiskt-forhallningssatt-fokus-gymnasieskolan)

Bilaga 2: Författningsstöd

Gymnasieskolans syfte är enligt **skollagen** (2010:800) bland annat att ge en god grund för yrkesverksamhet och fortsatta studier samt för personlig utveckling och ett aktivt deltagande i samhällslivet. Utbildningen ska utformas så att den främjar social gemenskap och utvecklar elevernas förmåga att självständigt och tillsammans med andra tillägna sig, fördjupa och tillämpa kunskaper (15 kap. 2 § skollagen). Enligt **läroplanen** ska eleverna kunna orientera sig och agera i en komplex verklighet med stort informationsflöde, ökad digitalisering och snabb förändringstakt. Deras förmåga att finna, tillägna sig och använda ny kunskap blir därför viktig. Eleverna ska träna sig att tänka kritiskt, att granska information och förhållanden och att inse konsekvenserna av olika alternativ. På så vis närmar sig eleverna ett vetenskapligt sätt att tänka och arbeta. [...] Genom studierna ska eleverna stärka grunden för det livslånga lärandet. Förändringar i arbetslivet, digitaliseringen och den tekniska utvecklingen, internationaliseringen samt miljöfrågornas komplexitet ställer nya krav på människors kunskaper och sätt att arbeta. [...] I ett allt mer digitaliserat samhälle ska skolan också bidra till att utveckla elevernas digitala kompetens. Skolan ska bidra till att eleverna utvecklar förståelse av hur digitaliseringen påverkar individen och samhällets utveckling. Alla elever ska ges möjlighet att utveckla sin förmåga att använda digital teknik. De ska också ges möjlighet att utveckla ett kritiskt och ansvarsfullt förhållningssätt till digital teknik, för att kunna se möjligheter och förstå risker samt för att kunna värdera information (Förordning om läroplan för gymnasieskolan [SKOLFS 2011:144], Lgy 11, 1 Skolans värdegrund och uppgifter, Gymnasieskolans uppdrag).

I **läroplanen** anges vidare att det är skolans ansvar att varje elev som har slutfört ett nationellt program kan använda sina kunskaper som redskap för att bland annat kritiskt granska normer, påståenden och förhållanden, kan använda såväl digitala som andra verktyg och medier för bland annat kunskapssökande, informationsbearbetning, problemlösning och lärande, kan använda bibliotek och deras resurser samt har förutsättningar för att delta i demokratiska beslutsprocesser i samhälls- och arbetsliv och förmåga att kritiskt granska och bedöma det de ser, hör och läser för att kunna diskutera och ta ställning i olika livsfrågor och värderingsfrågor (Lgy 11, 2.1 Kunskaper, Mål). Enligt läroplanen ska läraren i undervisningen utnyttja de kunskaper och erfarenheter av arbets- och samhällsliv som eleverna har eller skaffar sig under utbildningens gång samt organisera och genomföra arbetet så att eleven bland annat får möjlighet att använda digitala verktyg på ett sätt som främjar kunskapsutveckling (Lgy 11, 2.1 Kunskaper, Riktlinjer). Alla som arbetar i skolan ska, i skolans arbete med normer och värden, uppmärksamma de möjligheter och risker som den ökande digitaliseringen medför (Lgy 11, 2.2 Normer och värden, Riktlinjer).

Av **skollagen** följer att det pedagogiska arbetet vid en skolenhet ska ledas och samordnas av en rektor (2 kap. 9 skollagen). Enligt **läroplanen** har rektorn ett särskilt ansvar för att utbildningen utformas så att alla elever, för att själva kunna söka och utveckla kunskaper, ges handledning och får tillgång till och förutsättningar att använda läromedel av god kvalitet samt andra lärverktyg för en tidsenlig utbildning, däribland skolbibliotek och digitala verktyg. Rektor ansvar vidare för att lärare och annan personal får möjlighet till den kompetensutveckling som krävs för att de professionellt ska kunna utföra sina uppgifter och kontinuerligt ges möjlighet att dela med sig av sin kunskap samt att lära av varandra för att utveckla utbildningen. Rektor har därtill ansvar för att skolbibliotekets verksamhet används som en del i undervisningen och för att stärka elevernas språkliga och digitala kompetens (Lgy 11, 2.6 Rektorns ansvar).

I **ämnesplaner** för engelska, historia, religionskunskap, samhällskunskap, svenska, svenska som andraspråk, naturkunskap, biologi, fysik och kemi anges bland annat följande avseende respektive ämnes syfte. Undervisningen i engelska ska bidra till att eleverna utvecklar förståelse av hur man söker, värderar, väljer och tillägnar sig innehåll från olika källor. I historia ska eleverna ges möjlighet att söka, granska, tolka och värdera olika typer av källor och att använda digitala verktyg för att söka information från olika medier. I religionskunskap ska ge eleverna ges möjlighet att analysera texter och begrepp, kritiskt granska källor i digital och annan form, diskutera och argumentera. I svenska och svenska som andraspråk ska undervisningen bidra till att eleverna utvecklar kunskaper om hur man söker, sammanställer och kritiskt granskar information från olika källor och ge eleverna förutsättningar att utveckla sin förmåga att orientera sig, läsa, söva och kommunicera i en vidgad digital textvärld med interaktiva och föränderliga texter. I naturkunskap ska undervisningen syfta till att eleverna bland annat utvecklar förmåga att kritiskt värdera och ta ställning i frågor som har ett naturvetenskapligt innehåll. I biologi, fysik och kemi ska undervisningen bidra till att eleverna utvecklar förmåga att kritiskt värdera och skilja mellan påståenden som bygger på vetenskaplig respektive icke-vetenskaplig grund. I ämnesplan för samhällskunskap anges att ett komplext samhälle med stort informationsflöde och snabb förändringstakt kräver ett kritiskt förhållningssätt och eleverna ska därför ges möjlighet att utveckla ett sådant. Det omfattar förmåga att söka, strukturera och värdera information från olika källor och medier samt förmåga att dra slutsatser utifrån informationen. Eleverna ska ges förutsättningar att utveckla förmåga att söka, kritiskt granska och tolka information från olika källor samt värdera källornas relevans och trovärdighet.